

*М.С. Гребенюк
(Інститут держави і права ім. В.М. Корецького)
(Науковий керівник професор В.Н. Денисов)*

Створення Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) як міжнародної організації універсального характеру

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, міжнародна конференція, резолюція, Заключний акт, консенсус, Генеральна Асамблея ООН.

Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) є найбільшою міжнародною організацією, яка займається розглядом та вирішенням практично всіх правових питань міжнародної торгівлі та її розвитку. Держави, створюючи зазначену Організацію, визнавали, що вона має унікальну можливість для всеосяжного огляду проблем торгівлі взагалі і торгівлі, пов'язаної з економічним розвитком зокрема, в тому числі проблем, що стосуються країн, які розвиваються [1]. Зазначена інституція є важливою, оскільки торгівля між народами завжди була однією з найдавніших та найважливіших сфер людської діяльності, яка в процесі ускладнення механізмів обміну товарами вимагала поступового уніфікованого правового врегулювання та пошуків нових форм співпраці. Проте міжнародні економічні організації є явищем порівняно новим і тому виникають питання: що саме покликала їх до життя, які обставини спричинили їхнє виникнення та які механізми застосовувалися для цього? Вивчення цієї проблематики є цікавим в історично-правовому руслі та перспективним з огляду на зростаючу роль міжнародних організацій у вирішенні проблем глобалізації в умо-

вах економічної інтеграції серед яких: використання сировини, подолання соціально-економічної відсталості країн, що розвиваються, налагодження збалансованої системи світових ринкових відносин. Даними питаннями займається Конференція ООН з торгівлі і розвитку, підстави та механізм створення якої розглядаються у цій статті.

Процес створення міжнародних організацій являє науковий інтерес з огляду на певний етап соціального розвитку світового співтовариства, яке після Першої світової війни вже усвідомлювало свою єдність та взаємозалежність. Велика депресія 30-х років, що була каталізатором війни, та подальші драматичні події надали політикам два важливих уроки: 1) існування безмежно запутаного зв'язку між економічним процвітанням і політичною стабільністю та 2) зростаючу відповідальність урядів за забезпечення мінімального добробуту своїх громадян [2, 50]. Чи після Другої світової війни характеризувався інтенсифікацією промислового виробництва, розширенням та ускладненням міжнародного обміну, пов'язаного з розвитком світового ринку, підвищеною потребою налагодження збалансованих, виваже-

них, передбачуваних правовідносин у сфері торгівлі та зростаючою роллю урядів у регламентації економічних питань. Пошуки засобів, включаючи міжнародно-правові засоби, для універсального врегулювання актуальних торговельно-економічних міжнародних проблем післявоєнного світу призвели, в першу чергу, до використання механізму численних міжнародних організацій як системи Організації Об'єднаних Націй, так і поза нею [3, 9].

Невдовзі після війни США виступили з ініціативою про створення Міжнародної торговельної організації (МТО), проект Статуту якої був винесений на обговорення на Конференції ООН з питань торгівлі і зайнятості, що проходила з 21 листопада 1947 р. по 24 березня 1948 р. в Гавані. Хоча зазначений документ на Конференції підписали представники 53 держав, Міжнародна торговельна організація так і не вступила в дію через відмову її ратифікації Конгресом США.

Своєрідним регулятором міжнародної торгівлі на той час стала Генеральна угода з торгівлі та тарифів (ГАТТ), яка набрала чинності 1 січня 1948 р. ГАТТ являла собою багатосторонню міждержавну угоду, основною метою якої було сприяти істотному зниженню ставок митних тарифів — головної перешкоди здійснення вільної торгівлі. Проте зазначена Угода містила ряд недоліків. Організована за дорученням Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП) група експертів з вивчення діяльності міжнародних торговельних організацій у своєму висновку зазначила: "ГАТТ має недоліки як в горизонтальному плані, оскільки ця угода не займається всією міжнародною торгівлею в цілому, так і у вертикальному плані, оскільки вона не регулює торгівлю між країнами, які мають різні рівні економічного розвитку... Функції ГАТТ обмежуються регулюванням лише одного з шести основних потоків міжнародної торгівлі, а саме торгівлі західних промислових країн між собою" [4, 79]. Економічні проблеми

великої кількості нових постколоніальних держав не знаходили належної уваги в рамках ГАТТ, а тому створення ЮНКТАД передбачало вирішення більш широкого кола проблем: доповнення структури ООН органом, який відповідає за розвиток міжнародної торгівлі, і можливість надання допомоги країнам, що розвиваються, в налагодженні торговельно-економічних відносин з іншими державами [5, 47]. Таким чином, у світі відбулася зміна співвідношення сил. На політичну арену виступила ціла когорта країн, рівень економічного розвитку яких істотно відрізнявся від розвинених промислових держав. Це призвело до значного ускладнення системи міжнародних економічних правовідносин, спричинило певне загострення суперечностей в сфері регулювання світової торгівлі.

Зазначені суспільні події знайшли своє відображення в доктрині міжнародного права, де з'явилися нові тенденції. Концепція міжнародного права у сфері економічного розвитку була опрацьована правниками країн, що розвиваються, серед яких М. Булаїч (Югославія), О. Ріверро (Перу), М. Беджун (Алжир), і ґрунтувалася вона на твердженні про взаємозв'язок між торгівлею та розвитком. Дана теорія наголошувала на необхідності визнання певних відступів від класичних принципів міжнародного економічного права, а саме рівності та взаємності, а також режиму найбільшого сприяння з метою диференціації правозастосування відповідно до економічного становища держав. Тоді як класичне міжнародне право ґрунтується на принципі суверенної рівності, міжнародне право розвитку відштовхується від припущення, що рівність в умовах економічної нерівності є рівносильною легалізації нерівності... В процесі прогресивного розвитку міжнародного права принципу формальної рівності держав слід надати характеру фактичної рівності [6, 49].

Наприкінці 50-х років з'явилися радикальні концепції Х. Зінгера, Г. Мюрдаля,

Р. Пребіша, в яких стверджувалося, що сучасні міжнародні економічні відносини не створюють рівних умов для всіх країн, але сприяють накопиченню вигод, отриманих в процесі їхньої діяльності, переважно у високорозвинутих державах. Згідно з теорією Р. Пребіша, світ розділився на аграрно-сировинну “периферію” та розвинений “центр”, який зосередив науково-технічні досягнення, де відбувається швидший ріст накопичення капіталу та підвищення продуктивності праці. Вихід з даної ситуації він бачив в ідеях класичного протекціонізму, концепції компенсації втрат молодих держав на світовому ринку, підкреслював необхідність відкриття ринків розвинених країн для товарів “периферії”.

Широке розповсюдження в світі, який розвивається, постулатів нової концепції довершило ту трансформацію усвідомлення молодими державами спільності своїх інтересів, яку вони пережили за короткий відрізок часу: з другої половини 50-х – до початку 60-х років [7, 37]. Країни, що розвиваються, володіючи теоретичною правовою та економічною базою, об’єднуючи зусилля, розпочали активно відстоювати свої інтереси в міжнародних інституціях. Нові держави, природно, приносять ці свої потреби в міжнародні організації. Вони на повній підставі вимагають, щоб міжнародні організації, і перш за все ООН, приділяли більше уваги проблемам, що зачіпають ту частину людства, яка до цих пір не виступала безпосередньо на міжнародній арені [8, 358].

Відповідальність за виконання функцій ООН в сфері економічного розвитку покладалися на Генеральну Асамблею ООН (п. 1 “Б” ст. 13 Статуту) та на підпорядковану їй Економічну і Соціальну Раду (ЕКОСОП) (ст.60). Згодом були створені три спеціальні регіональні економічні органи: для Європи — Європейська Економічна Комісія (ЄЕК), Латинської Америки — Економічна Комісія Латинської Америки (ЕКЛА), Азії

та Далекého Сходу — Економічна Комісія Азії та Далекého Сходу (ЕКАДС), а в 1958 р. для Африки — Економічна Комісія Африки (ЕКА). Окремими питаннями міжнародної торгівлі займалися спеціалізовані установи ООН, серед яких Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародна організація праці (МОТ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ). Проте діяльність названих та інших органів та організацій у сфері міжнародної торгівлі була недостатньою.

Наприкінці 1961 р. з ініціативами про створення універсальної міжнародної економічної організації, здатної розглядати та вирішувати всі питання світової торгівлі, на Другому комітеті Генеральної Асамблеї (Комітет з економічних і фінансових питань) виступила група латиноамериканських країн і група африканських країн та Індонезії. Згодом вони подали проект спільної резолюції на основі латиноамериканського проекту. В цьому документі містилися вимоги вжити заходів для з’ясування думок урядів про скликання міжнародної конференції з торгівлі. Зазначена резолюція була прийнята ЕКОСОП [9], а згодом резолюцією 1707 (XVI) “Міжнародна торгівля як найважливіший інструмент економічного розвитку” одностайно затверджена на засіданні Генеральної Асамблеї 19 грудня 1961 р. Відповідно до п.6 цієї резолюції Генеральному Секретарю доручалося проконсультуватися з урядами держав — членів ООН про доцільність скликання міжнародної конференції з проблем **МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ**.

Резолюцією ЕКОСОП 917 (XXXIV) від 3 серпня 1962 р. було остаточно прийнято принципове рішення про скликання Конференції ООН з торгівлі і розвитку. Резолюція Генеральної Асамблеї 1785 (XVII) від 8 грудня 1962 р. уповноважила Економічну та Соціальну Раду створити Підготовчий комітет та скликати Конференцію ООН з торгівлі та розвитку не пізніше початку 1964 р. Відповідно Під-

готовчий комітет розробив детальний порядок денний Конференції, тимчасові Правила процедури і підготував доповідь з визначенням проблем, які підлягають розгляду та шляхи їхнього вирішення.

ЕКОСОП у своїй резолюції 963 (XXXVI) від 18 липня 1963 р. постановила провести Конференцію Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку, затвердивши попередній порядок денний, опрацьований Підготовчим комітетом. Резолюція Генеральної Асамблеї 1897 (XVIII) була останнім підготовчим документом запланованої Конференції.

З 23 березня по 16 червня 1964 р. в Женеві проходила Конференція ООН з торгівлі і розвитку. На засідання найбільшого в світовій історії економічного форуму зібралося близько 2000 делегатів з 120 країн світу, представники міжнародних міжурядових економічних організацій та неурядових установ. Згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 1785 (XVII) повноправними учасниками Женевської конференції запрошувалися держави-члени ООН та її спеціалізованих установ, а також Міжнародного агентства по атомній енергії (МАГАТЕ). Із спеціальним консультативним статусом в роботі Конференції взяли участь Європейське економічне співтовариство, Європейська асоціація вільної торгівлі, Організація американських держав та ін. З правом дорадчого голосу були запрошені неурядові організації, які були присутніми лише на відкритих засіданнях.

Слід зазначити, що країни, які розвиваються, вперше на Конференції були представлені організаційним цілим, відомим під назвою "групи 77". Назва групи відповідала кількості країн, що підписали спільну заключну Декларацію, де висловлювалася оцінка роботи Конференції та були визначені основні напрями співпраці з ЮНКТАД [10, 86]. Країни, що розвиваються, складають більшість в Організації, і тому поява такого політичного формування мала

важливе значення. "Група 77", чисельність якої на сьогоднішній день значно зросла, не має якогось-небудь офіційного статусу в рамках ЮНКТАД, хоча її діяльність справляє значний вплив на роботу Організації.

Завданнями Конференції були: покращення умов міжнародної торгівлі та економічного розвитку, опрацювання та прийняття справедливих принципів міжнародних торговельних відносин, розробка практичних рекомендацій з метою сприяння здійсненню та розширенню міжнародної торгівлі сировинними товарами, готовими виробами та напівфабрикатами, вирішення питань торгівлі по невидимих статтях, фінансування торгівлі та створення з цією метою організаційного апарату для втілення прийнятих заходів по розширенню міжнародної торгівлі. В ході обговорення зазначених питань було створено п'ять основних комітетів, генеральний комітет у складі голови, заступників голови, доповідача Конференції та голів п'яти основних комітетів, які готували пропозиції стосовно Заключного акту, доповідей основних комітетів. Редакційний комітет, створений з представників 34 країн, опрацював проект Заключного акту, який був прийнятий Конференцією. Було створено ряд допоміжних комітетів та робочі групи.

Найнапруженіші дискусії відбулися в Четвертому комітеті Конференції, який розглядав організаційні питання. Соціалістичні держави за підтримки країн, які розвиваються, наполягали на створенні універсальної Міжнародної Торговельної Організації (МТО) під егідою ООН. Представники західних держав виступали проти створення МТО, посилаючись на вже існуючі організації, зокрема ГАТТ. Вихід із складної ситуації вдалося знайти з допомогою компромісів. В результаті зроблених поступок була виключена пряма рекомендація Генеральній Асамблеї про створення універсальної Міжнародної Торговель-

ної Організації. Конференцію ООН з торгівлі і розвитку вирішили створити як постійний орган Генеральної Асамблеї ООН, який скликатиметься не частіше ніж один раз на три роки. Назва ж “конференція”, як зазначає Г.М. Вельямінов, представляє собою один з виявів того компромісу, який в цілому характеризує появу на світ цієї організації [3, 50].

Після досягнутих домовленостей 15 червня 1964 р. текст проекту резолюції “Організаційні заходи, методи і механізм, необхідні для здійснення заходів, спрямованих на розширення міжнародної торгівлі”, був представлений на пленарне засідання Женевської конференції та прийнятий одностайно без голосування як рекомендація.

30 грудня 1964 р. Генеральна Асамблея ООН консенсусом прийняла резолюцію 1995 (XIX), яка відтворювала текст згаданої рекомендації Женевської конференції з доповненнями Спеціального комітету по узгоджувальній процедурі [11]. На підставі зазначеної резолюції, яка являє собою установчий акт Організації, Конференція ООН з торгівлі і розвитку була утворена як постійний орган Генеральної Асамблеї ООН.

Та обставина, що XIX сесія Генеральної Асамблеї ООН затвердила тільки рекомендацію ЮНКТАД з організаційних питань, зовсім не свідчить про заперечення юридичного значення інших резолюцій ЮНКТАД. Не було необхідності розглядати їх на Генеральній Асамблеї ООН, оскільки вони мають самостійне значення, в той час як для проведення в життя рекомендації Женевської конференції з організаційних питань про заснування ЮНКТАД як органу Генеральної Асамблеї вимагалася санкція самої Асамблеї [12, 153].

Згодом в офіційних документах та правовій літературі Женевська конференція з торгівлі і розвитку 1964 р. отримала назву першої сесії ЮНКТАД, хоча правовий статус цієї Конференції та наступних сесій Організації різнився.

По суті, Женевська конференція представляла собою разову міжнародну економічну конференцію. Вона була скликана ЕКОСОР на підставі пункту 4 статті 62 та пункту 1 статті 66 Статуту ООН з метою виконання відповідних положень 1707 (XVI), 1785 (XVII) і 1897 (XVIII) резолюцій Генеральної Асамблеї. Резолюцією 963 (XXXVI) ЕКОСОР визначався порядок денний Женевської конференції.

Таким чином, Женевську конференцію можна визначити як організовану під егідою ООН багатосторонню міжнародну економічну конференцію повноважних представників держав. Вона не була органом системи ООН, так само як не була сесією постійного органу Генеральної Асамблеї, а зберігала характер класичної міждержавної зустрічі, яка мала самостійний статус і регулювалася загальним міжнародним правом міжнародних конференцій. Щодо ЮНКТАД, то вона являє собою, по суті, міжнародну організацію з відповідним правовим статусом.

Основними досягненнями Женевської конференції вважається те, що переважна більшість її учасників об'єдналася на основі прийнятих “Принципів міжнародних торгових відносин і торгової політики, що сприяє розвитку” і створенню постійного організаційного апарату, здатного зайнятися всім колом проблем міжнародної торгівлі з належним врахуванням інтересів ВСІХ груп держав. Всього в рамках Женевської конференції було прийнято 59 рекомендацій, які мали практичне значення з огляду на актуальні проблеми світової торгівлі та фактично заклали основу її правового регулювання. Зазначені та інші численні документи складають Заключний акт Конференції, правова кваліфікація якого, за словами Б.М. Ашавського, викликає найбільші труднощі, оскільки ні в міжнародній практиці, ні в міжнародно-правовій доктрині не існує єдиної кваліфікації його правового значення [13, 107]. При

його визначенні, як зазначає вчений, основна увага повинна бути звернена на вияв волі держав-учасників конференції, в яких виражені їхні наміри відносно надання тої чи іншої юридичної сили заключному акту [13, 111]. У даному випадку сам документ не містить прямих вказівок, що регламентують це питання, як і рішення Генеральної Асамблеї ООН та ЕКОСОП, на підставі яких була скликана Конференція. У доповіді Ради по торгівлі і розвитку, яка є постійним органом ЮНКТАД, зазначається, що “було досягнуто спільну згоду про те, що рекомендації Конференції не носять сили і зобов’язання закону. У відповідності з цим з них не виникає ніяких договірних зобов’язань. Однак, на думку делегації країн, що розвиваються, прийняття рекомендацій *ipso facto* передбачає прийняття відповідного зобов’язання щодо виконання відповідних заходів. Зокрема, не повинно бути сумнівів відносно статусу рекомендацій, які були прийняті одногосно” [14]. Хоча обов’язковість прийнятих рішень нічим не обумовлена, проте деякі з них слід визнати такими в силу міжнародно-правового звичаю, а саме — внутрішні організаційних і процедурних положень, а також рішень Женевських принципів міжнародних торгових відносин і торгової політики, які виходять з основних принципів загального міжнародного права, а саме: мирного співіснування держав, суверенітету, рівноправності, невтручання у внутрішні справи держав, право на самовизначення народів та націй. Як зазначав В.В. Фомін, не можна не визнати, що опрацьовані на Конференції на базі основних принципів сучасного міжнародного права специфічні принципи міжнародних торговельних відносин і торгової політики, стали підтвердженням і доповненням до принципів рівності держав, невтручання та

інших принципів, закріплених в Статуті ООН [15, 328].

Оцінюючи значення створення ЮНКТАД, Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції 2085 (XX) від 20 грудня 1965 р. підтвердила “історичне значення Конференції Організації Об’єднаних Націй по торгівлі і розвитку та її важливість для здійснення принципів Статуту Організації Об’єднаних Націй у просуванні по шляху до нової динамічної міжнародної торгівлі і політики в області розвитку”.

Виникнення ЮНКТАД, поряд з іншими міжнародними економічними організаціями у другій половині ХХ ст., знаменувало собою якісно новий етап міжнародної співпраці. Як зазначає В.І. Євінтов, важливою рисою сучасного міжнародного співтовариства є інституціалізація міжнародного співробітництва, найважливішу роль в якій відіграє система ООН. Міжнародні організації і органи служать центрами багатосторонніх зусиль держав у справі регулювання широкого спектру міждержавних відносин: від загальних проблем підтримання миру і безпеки, обмеження гонки озброєнь і роззброєння, вирішення загальних глобальних проблем до спеціальних сфер діяльності людства... Інституціалізація сучасного міжнародного співтовариства породжена об’єктивною потребою вирішувати загальні проблеми на багатосторонній основі і втілює собою тенденцію до усвідомлення взаємозалежності [16, 45]. З огляду на суспільні процеси інтернаціоналізації господарського життя, науково-технічний прогрес та інтеграцію універсальні міжнародні організації, що є їх породженням, виступають основним механізмом узгодження та координування колективних зусиль держав у справі вирішення глобальних проблем людства на основі довгострокових програм спільних дій.

Список літератури:

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1995(XIX).

2. The world trading system. Critical perspectives on the World Economy. Edited by Robert Howse with the assistance of Petrus van Bork. V.1 Historical and Conceptual Foundations. London and New York, 1998.
3. Вельяминов Г.М. Правовое урегулирование международной торговли: опыт ЮНКТАД.-М.:Междунар. отношения, 1972.
4. UN. Report of the Group of Experts. E/3756.
5. Покрещук О.О. Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ/СОТ. — К.: Зовнішня торгівля, 2003.
6. Bulajic M. Principles of International Development Law. Progressive development of the principles of International Law relating to the New International Economic Order. Dordrecht / Boston / Lancaster, 1986.
7. Обминский Э.Е. Развивающиеся страны: теория и практика многосторонней экономической дипломатии. — М.:Междунар. отношения, 1986.
8. Тункин Г.И. Теория международного права. — М.:Междунар. отношения, 1970.
9. Резолюция ЕКОСОП 846 (XXXII).
10. Документы Конференции Организации Объединенных Наций по вопросам торговли и развития. Женева, 23 марта-16 июня 1964 года, Нью-Йорк, 1964, т.1.
11. Док. ООН A/5749.
12. Вельяминов Г.М. Конференция ООН по торговле и развитию и международное право. “Советский ежегодник международного права, 1969”. Изд-во АН СССР, 1970.
13. Ашавский Б.М. Межправительственные конференции (международно-правовые вопросы). — М.: Междунар. отношения, 1980.
14. Док. ООН TD/V/L.63.
15. Фомин В.В. ООН и некоторые правовые вопросы международной торговли. “Советский ежегодник международного права, 1964-65”. — Изд-во АН СССР, 1966.
16. Евинтов В.И. Международное сообщество и правопорядок (анализ современных концепций) / АН УССР. Ин-т государства и права. — К.: Наук. думка, 1990.

РЕЗЮМЕ

В статье дается характеристика международной ситуации в послевоенное время, когда произошли важные изменения в мировой политике и экономике, которые отобразились в деятельности ООН и возникла настоятельная потребность создания глобальной международной организации, которая бы занималась практически всеми вопросами мировой торговли и проблемами экономического развития стран, в том числе постколониальных.

Детально освещается процедура создания ЮНКТАД, сложный процесс политических согласований и компромиссов, которые сделали возможным появление этой международной организации. В статье дается правовая характеристика принятых Женевской конференцией 1964 года документов и подчеркивается исключительная важность и уникальность деятельности Конференции Организации Объединенных Наций по торговле и развитию.

SUMMARY

The article discusses the post-war international situation when important changes in the world politics and economics affected the United Nations activities and recognized urgent necessity for the creation of the global international organization, dealing with practically all questions of the world trade and problems of the economic development of countries, including the postcolonial ones.

The procedure of UNCTAD formation is described and difficult process of political coordination and compromises, which made possible the appearance of this international organization. Legal characteristics of documents adopted by the Geneva Conference of 1964 and importance of unique activities of the United Nations Conference on Trade and Development are examined.

*Рекомендовано кафедрой прав людини, міжнародного та європейського права
Подано 02.10.06*